

**Występowanie dzięcioła białoszyjnego *Dendrocopos syriacus* w Polsce
– zasięg, wybiórczość siedliskowa, czynniki ekologiczne
warunkujące ekspansję.**

Tomasz Figarski, Łukasz Kajtoch, Mirosław Rzepala

Założenia badawcze

W efekcie trwającej od końca XIX wieku ekspansji dzięcioła białoszyjnego (syryjskiego) *Dendrocopos syriacus* w Europie (a co najmniej od końca lat 70-tych XX wieku w Polsce), gatunek ten zasiedlił nowe dla siebie środowiska stając się elementem występujących w nich biocenoz. Dotychczas nie zostały precyzyjnie zdefiniowane czynniki, które sprzyjają ekspansji, jak również te, które zjawisko to hamują, szczególnie w środowisku zurbanizowanym. Obecnie nie jest także dokładnie określona granica zasięgu występowania dzięcioła białoszyjnego w Polsce. W oparciu o fragmentaryczne obserwacje można pokusić się o wyznaczenie hipotetycznej granicy, jednakże jej doprecyzowanie wymaga bardziej systematycznych badań terenowych, a przede wszystkim zwrócenia baczniejszej uwagi na omawiany gatunek. Potrzebę podjęcia ukierunkowanych badań w tym zakresie podkreśla się także w literaturze. Aktualne dane wskazują, iż granica zasięgu przebiega na północ od Białegostoku, następnie w kierunku południowo-zachodnim, omija od północy Warszawę, dochodząc w okolice Płocka (doliną Wisły może docierać dużo dalej na północ), po czym skręca na południe w kierunku Górnego Śląska. Stanowiska odnotowywane były także poza tym obszarem, a uwagę zwracają zwłaszcza regularne obserwacje we Wrocławiu, co może wskazywać, że w południowej Polsce granica występowania przesunęła się wyraźnie na zachód.

Pojawienie się dzięcioła białoszyjnego w środkowej Europie nie może pozostawać bez wpływu na przedstawicieli rodzimej fauny, w tym przede wszystkim na najbliższej z dzięciołem białoszyjnym spokrewnionego, dzięcioła dużego *Dendrocopos major*. I odwrotnie – wykazujący zbliżone preferencje siedliskowe dzięcioł duży może warunkować występowanie dzięcioła białoszyjnego w nowo zasiedlanych przez niego obszarach. Wśród badaczy brak jest jednoznacznego stanowiska co do wzajemnej relacji i pozycji socjalnej tych dwóch gatunków. Odrębną kwestią jest krzyżowanie się osobników reprezentujących wymienione gatunki, płodność i witalność mieszańców oraz występowanie mieszańcowych osobników w dalszych pokoleniach (przy trudnych do uchwycenia różnicach fenotypowych lub braku takich różnic w odniesieniu do jednego z gatunków rodzicielskich), które to zagadnienia mogą być determinowane przez nierozpoznane dotychczas czynniki genetyczne, ekologiczne i behawioralne.

Powyższe luki w wiedzy wskazują mocno na konieczność podjęcia systematycznych i ukierunkowanych badań nad opisywanymi gatunkami, zwłaszcza w sytuacji gdy wędrówka dzięcioła białoszyjego na północ i zachód Europy wciąż trwa.

Poszukiwania gatunku

Mając na względzie powyższe założenia, zachęcamy wszystkich obserwatorów ptaków do zwrócenia baczniejszej uwagi na dzięcioła białoszyjego podczas bliższych i dalszych ornitologicznych wypraw. Najbardziej cenne będą oczywiście dane gromadzone w okolicach hipotetycznej granicy zasięgu gatunku, niemniej jednak również wszelkie inne informacje, także z obszaru znanego stałego występowania, pozwolą na poszerzenie wiedzy np. dzięki możliwości dokonania porównań pomiędzy subpopulacjami w zasięgu zwartym i w okolicach frontu ekspansji.

W tym celu proponujemy przyjęcie następującej metody badawczej. W czasie pobytu w terenie, zarówno w krajobrazie miejskim, wiejskim, jak i w dolinach rzek, w środowiskach potencjalnie korzystnych dla gatunku (parki, stare sady, skwery, różnorodne zadrzewienia śródpolne – sztuczne i naturalne, szpalery i aleje drzew, zadrzewione cmentarze, ogródki działkowe, lasy i zadrzewienia nadrzeczne itp.), odtwarzamy nagranie głosu godowego i bębnienia dzięcioła białoszyjego, przyjmując następujący system: 2 minuty stymulacji, 3 minuty nasłuchu, 2 minuty stymulacji, 3 minuty nasłuchu. Łącznie kontrola stanowiska zajmuje maksymalnie 10 minut, przy czym w przypadku wykrycia gatunku, stymulację należy natychmiast przerwać. Należy mieć na względzie, że równie ważne są stwierdzenia gatunku, jak i wyniki negatywne, tj. brak obserwacji dzięcioła. Odnotowujemy także wszystkie inne gatunki dzięciołów, szczególnie dzięcioła dużego (a także mieszańców, których obserwacje należy udokumentować; pożądane jest także dokumentowanie wszystkich obserwowanych dzięciołów z uwagi na często subtelne i trudne do zauważenia cechy wskazujące na mieszańce) oraz szpaków *Sturnus vulgaris* (jako potencjalnych konkurentów gniazdowych). Ponadto warte odnotowywania są zauważone bezpośrednie interakcje międzygatunkowe (w tym pary mieszane, zachowania agresywne itp.). Najbardziej efektywne jest prowadzenie obserwacji w okresie przedlęgowym tj. od początku marca do końca kwietnia (optymalnie od połowy marca do połowy kwietnia). W tym okresie dzięcioły białoszyje są bardzo aktywne i już pojedyncza kontrola ze stymulacją, przy odpowiednich warunkach pogodowych, zapewnia stosunkowo wysoką wykrywalność. W przypadku niewykrycia ptaków warto kontrolę powtórzyć po upływie co najmniej tygodnia. Warto również, w miarę możliwości, potwierdzać stanowiska już wykryte w celu uzyskania bardziej precyzyjnych danych na temat lęgowości.

Charakterystyka siedlisk

W czasie pobytu na stanowisku należy odnotować następujące charakterystyki stanowiska/siedliska (informacje te gromadzimy także w przypadku braku obecności dzięcioła, we wszystkich lokalizacjach, gdzie gatunku poszukiwano, jak również w miejscach stwierdzeń przypadkowych, bez stosowania stymulacji głosowej):

- 1) współrzędne geograficzne (ewentualnie dokładna lokalizacja na mapie); data;
- 2) lokalizacja (miasto pow. 500 tys. mieszkańców, miasto 100-500 tys., miasto 50-100 tys., miasto 10-50 tys., miasto do 10 tys., wieś (stanowisko w otoczeniu lub w sąsiedztwie zabudowy wiejskiej), tereny poza obszarami zurbanizowanymi);
- 3) charakter siedliska (np. park, aleja/szpaler, cmentarz, sad, zadrzewienie, zadrzewienie nadrzeczne – łąkowe itp.);
- 4) gatunki drzew tworzące dane zadrzewienie (w miarę możliwości określenie ich udziału/gatunków dominujących);
- 5) wiek drzew (możliwie najdokładniejsze oszacowanie);
- 6) stan sanitarny drzewostanu (obecność drzew martwych, obumierających, z martwymi konarami);
- 7) otoczenie stanowiska (w promieniu 200 m; rodzaj zabudowy, ruch uliczny, izolacja np. park jako „samotna wyspa” pośród zabudowy czy też z dochodzącymi doń szpalerami drzew itp.);
- 8) stwierdzenie szpaków podczas kontroli.

Powyższe informacje (w przypadku stwierdzeń dzięcioła) można gromadzić i przekazywać na dwa sposoby. W formie załączonego pliku excel, w którym zostały także zamieszczone wytyczne dotyczące wypełniania tabeli, albo poprzez wpisywanie obserwacji do Polskiej Kartoteki Przyrodniczej <http://kartoteka-przyrodnicza.pl>. W drugim przypadku proponujemy wpisywanie powyższych informacji w następujące pola Kartoteki: „Stanowisko/Siedlisko” – punkty 3-6; „Szczegóły obserwacji” – punkty 7 i 8. Natomiast informacje odnoszące się do miejsc, w których gatunku nie obserwowano, mogą być gromadzone jedynie w formie ww. pliku excel. Na poszczególnych stanowiskach pożądane jest także wykonanie kilku zdjęć dokumentacyjnych środowiska.

Materiał do badań genetycznych

Z uwagi na istnienie interesującego zagadnienia krzyżowania się dzięciołów białoszyich z dużymi oraz braku wiedzy na temat występowania mieszańców w dalszych pokoleniach, celowe jest zbieranie próbek do przyszłych badań genetycznych, zarówno z ptaków o fenotypie jednego z tych dwóch gatunków, jak i - szczególnie - z osobników o pośrednim fenotypie. Apelujemy o zbieranie nieinwazyjnymi metodami próbek (piór, które należy wysuszyć i przechowywać w hermetycznych woreczkach w chłodzie; tkanek ze znalezionych okazów martwych np. kilku mm wycinków skóry utrwalonych w 95-99% etanolu) i przekazywanie ich (po uprzednim kontakcie mailowym) wraz ze szczegółowym opisem.

Ufamy, że przedstawiona metoda gromadzenia informacji nie nastręczy trudności i nie będzie pochłaniać wiele czasu. Liczymy także, że zwrócenie baczniejszej uwagi na dzięcioła białoszyjego, przez wielu obserwatorów na znacznym obszarze kraju, pozwoli znacznie poszerzyć wiedzę o tym gatunku i przyczyni się do lepszego zrozumienia czynników nań wpływających, co może mieć także realne przełożenie na jego ochronę (gatunek objęty ochroną ścisłą, uwzględniony w załączniku I Dyrektywy Ptasiej). Jednocześnie zwracamy się z uprzejmą prośbą do wszystkich odbiorców niniejszej wiadomości o wyrażenie zgody

na wykorzystanie gromadzonych informacji jako dodatkowego, z założenia akcesoryjnego, elementu pracy doktorskiej poświęconej dzięciołowi białoszyjemu (T. Figarski), a niewykluczone, że także w publikacji naukowej (z powołaniem nazwisk osób, które przekazały dane). Aby uniknąć ewentualnych nieporozumień na tym tle, przyjmujemy założenie, że przekazanie danych do któregośkolwiek z autorów niniejszych wytycznych jest tożsame z wyrażeniem zgody na ich wykorzystanie w oznaczonym wyżej zakresie. Serdecznie dziękujemy za współpracę i pomoc.

mgr inż. Tomasz Figarski - e-mail: tomasz.figarski.isez@gmail.com (ISEZ PAN)

dr Łukasz Kajtoch - e-mail: lukaszkaitech@poczta.fm (ISEZ PAN)

mgr inż. Mirosław Rzępała - e-mail: mirek@bocian.org.pl (Towarzystwo Przyrodnicze „Bocian”)

W załączeniu:
- formularz terenowy.